

"ג'נוסייד": שימוש לרעה במונח – ד"ר איאן יפה

ההכרה בכך שהוכחת פשע הג'נוסייד (רצח עם) מחייבת, לצד המעשה עצמו, גם קיומה של כוונה מיוחדת, הובילה חוקרים אחדים להרחיב את הפרשנות המשפטית של המונח או להציע מסגרות מושגיות חלופיות לחלוטין. דירק מוזס, למשל, טוען שיש להחליף את מושג הג'נוסייד במרדף אחר "ביטחון תמידי" ובשפת "העבירה" מצד מדינות, שכביכול מובילה לאבידות אזרחיות רחבות במסגרת חתירה למטרה זו. לטענת מוזס, בעוד שחיפוש ביטחון לאומי הוא לגיטימי, החתירה לביטחון תמידי בכל מחיר איננה לגיטימית. לכן, מבחינתו ישראל אשמה בעבירה של חתירה לביטחון תמידי – המושג החלופי שהוא מציע לג'נוסייד. מבלי להתמודד ישירות עם השאלה של האם ישראל ביצעה ג'נוסייד בעזה, מוזס מגדיר את פעולותיה כחתירה בלתי-לגיטימית לביטחון תמידי. כאשר נשאל על ידי מארי כהן ב-Jewish Currents, לגבי השאלה האם ישראל ביצעה ג'נוסייד, מוזס, שמבקר זה שנים את מושג הג'נוסייד בשל הפיכת השואה ל"מקרה המבחן" המרכזי שלו, תופעה שלטענתו יוצרת היררכיה בעייתית בין פשעים המוניים ומצמצמת את יכולת ההכרה במקרים אחרים, שאל: "מה הטעם בקיומו של התחום? [...] האם הוא למעשה מאפשר הרג המוני של פלסטינים בשם הגנה עצמית ומניעת ג'נוסייד? אם כן, אז התחום מת - לא רק בלתי-קוהרנטי, אלא שותף להרג המוני".

פיליפ סנדס, מומחה למשפט בינלאומי, טוען כי התווית המוצמדת לפעולות שאחרים רואים בהן ג'נוסייד איננה העיקר, משום שהמטרה החשובה באמת היא לעצור מעשים כאלה ולהעניש את מבצעייהם. מוזס וסנדס רומזים כי מה שהציבור מפרש כג'נוסייד אינו בהכרח עומד בדרישות המשפטיות של המונח. שניהם מבקרים בחריפות את פעולות ישראל בעזה, אך נמנעים מלהגדיר אותן כג'נוסייד. המבוי הסתום הזה, הכישלון להוכיח משפטית כי ישראל ביצעה ג'נוסייד, הוא, ככל הנראה, מה שמוביל חוקרים כמו מוזס וסנדס לחפש מוצא מושגי אחר.

אחת הדרכים שהם מציעים היא הרחבת פרשנות הג'נוסייד באמצעות א. ריכוך הדרישה לכוונה מיוחדת, כך שכל אמירה פומבית של פוליטיקאים, גם כשאין להם סמכות ישירה לבצע פקודות, תיחשב ראית כוונה; ו.ב. הרחבת ההגדרה של מעשה ג'נוסייד כך שתכלול הפצות אוויריות נרחבות שגורמות לאבידות אזרחיות כבדות. דרך נוספת היא להחליף את מושג הג'נוסייד במושגים קיימים, כמו פשעים כנגד האנושות או

חדשים יחסית, כמו ביטחון תמידי של מוזס. התוצאה בשני המקרים דומה לזו של ג'נוסייד: גינוי אוניברסלי וזעם במקרה של "ביטחון תמידי", והרשעה פלילית במקרה של פשעים נגד האנושות.

אם בית הדין הבינלאומי לצדק (ICJ), הדן כעת בתביעת דרום אפריקה נגד ישראל, יאמץ פרשנות מרחיבה באופן רדיקלי ויקבע כי ישראל אשמה בג'נוסייד, הדבר ישנה את האופן שבו מדינות דמוקרטיות יוכלו לנהל מלחמות בעתיד, ויחולל שינוי עמוק בתפיסות הצבאיות ברחבי העולם. לדוגמה, אם הפגיעה הנלווית באזרחים בעת תקיפת לוחמים (במקרה זה - טרוריסטים) תיחשב ראייה לג'נוסייד, ניהול מלחמה יהפוך לבלתי אפשרי. בפועל, פירוש הדבר כי די יהיה בכך שכוחות חלשים יותר ישתמשו באוכלוסייה אזרחית כמגן אנושי, כפי שעושה חמאס בעזה, כדי לנטרל כל אפשרות לפעולה צבאית נגדם. בעוד חוקרים כמו מוזס מצרים על הרף המשפטי הגבוה הנדרש להוכחת ג'נוסייד, הם מתעלמים או ממעיטים בחשיבות ההשלכות ההרסניות של הורדת הרף. שינוי כזה יהפוך מדינות ריבוניות, במיוחד דמוקרטיות, לחסרות אונים מול אויבים שאינם מדינותיים ושאינם מגלים כל התחשבות באזרחיהם.

חוקרים רבים מאותם זרמים, הדוחפים לפרשנות מרחיבה של ג'נוסייד, הם גם אלו שבמשך עשורים ניסו לטשטש את גבולות המושג. דוגמה קיצונית לשימוש לרעה במונח היא מאמרו של אלק רולס "Veganism is Genocide", שבו הוא טוען כי אכילת בשר גורמת לכך שיותר חיות נולדות, משום שהן נצרכות למזון. גם אם מדובר בדיון אתי לגיטימי, עצם השימוש במונח ג'נוסייד בהקשר הזה מראה עד כמה הפך המושג לא-מדויק וכמעט מתאים לכל נושא. הדוגמה של רולס, מופרכת ככל שתהיה, מדגימה כיצד הרחבת יתר של המונח לרחוקים עד כדי כך ממשמעו המקורי הופכת אותו לריק ולחסר תועלת.

החלופה המשפטית המועדפת עליי למונח ג'נוסייד היא פשעים נגד האנושות, לא שאני סבור שישראל ביצעה ג'נוסייד או פשעים כנגד האנושות, אלא מפני שהאחריות בה מוטלת על יחידים ולא על מדינות, היא יעילה יותר כאמצעי למניעה או ענישה של פגיעה אזרחית בלתי מוצדקת, והיא עשויה גם לצמצם את השימוש הפוליטי והרעיל במונח ג'נוסייד.

מקורות:

- A. Dirk Moses, *The Problems of Genocide: Permanent Security and the Language of Transgression* (USA: Cambridge University Press, 2021).
- Mari Cohen, “Can Genocide Studies Survive a Genocide in Gaza?” *Jewish Currents* (Fall 2024), <https://jewishcurrents.org/can-genocide-studies-survive-a-genocide-in-gaza>.
- See his podcast discussion with Ezra Klein on *The Ezra Klein Show*, “When is it Genocide”, August 13, 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=RrhBypHFYPY>.
- Application of Convention on Prevention and Punishment of Genocide (South Africa. v. Israel), Wayback Machine, Provisional Measures, ICJ General List No 192. Accessed 7 December 2025.
- Benjamin Meiches, *The Politics of Annihilation: A Genealogy of Genocide* (USA: University of Minnesota, 2019), 252.